

SZÉCHENYI ÁGNES
MTA BTK Irodalomtudományi Intézet
Budapest
szechenyi.agnes@btk.mta.hu

A városi tapasztalat a *Nyugat* első nemzedékének írásaiban,
különös tekintettel Babits Mihály *A csengettyűsfüü* c. versére

A tanulmány a többségében vidékről (faluból, kisvárosból) Budapestre került első nyugatos nemzedék (Ady, Babits, Kosztolányi, Schöppflin Aladár, Molnár Ferenc, Ignotus) városhoz való viszonyáról szól. Az idézett írók örömmel köszöntötték a társadalomfejlődés nyomán megjelenő, közel egymillió metropolisz, Budapest létrejöttét, élvezték az urbanizáció áldását, de a városiasság örömteli elfogadása nem jelentette a társadalomkritika feladását náluk. Az ambivalencia – mint a modernség egy lélektani jellemzője – megmutatkozott a városhoz való viszonyban is, egyszerre védték és bírálták a fővárost. A tanulmány Babits Mihály *A csengettyűsfüü* c. Babits verset elemzi, jelezve, hogy talán ez a szemeteskocsiról szóló vers megy legtovább az anti-poétikus tárgy átlényegítésében, hogyan válik a profán téma a költő érzéseinek legrejtettebb rétegeinek hordozójává. Kulcsszavak: falusiasság, urbanizáció, „termérték”, szép és rút, ambivalencia

A 19. és a 20. század fordulóján a modernség kérdése tematikailag is hangsúlyt kapott. Mit dicsérsz, a falut vagy a várost: megmondom ki vagy – így állt a kérdés. Így *is* állt.

1897-ben Ignotus írt egy cikket *A falu s a város* címmel, amelyben Beöthy Zsoltnak egy fiatal költő kötetéhez írt előszavát bírálja.¹ Beöthy ugyanis megdicsért egy valójában tehetségtelen költőt csak azért, mert fiatalos „falusiasságot” olvasott ki belőle. Ignotus cikkében a város kulturális termékeinek esztétikumára hívja fel a figyelmet, meglehetősen szarkazmussal, gyilkos iróniájának hegye ugyanis épp egy olyan emberre irányul, aki maga is lelkes fogyasztója ezeknek a termékeknek. Az írás emelkedetten zárul, a kultúrateremtő város képeinek felidézésével. Azt írja Ignotus, hogy a faluval szemben télen „a városban nem szunnyad az élet; az elektromos lámpa üldözött fényében, az aszfalt megátkozott talajából a hó alól, a jég alól egyszerre csak kisarjad a szentírás két magasztos fája: a tudásé s az örök életé”. Ignotus riporterként bejárta Nyugat-Európát, Törökországot, és még jóval a *Nyugat* megalapítása előtt eljutott az Egyesült Államokba is.² A vidék és város ellentéte kérdésében határozott álláspontot képviselő *urbánus* Ignotus – az egész könyv előtt álló mottója is sokatmondó: „mai ember már alig tud mezítláb járni, s alig gondolkozik másképp[p], mint könyvből” – elbizonytalanító megjegyzést fűzött a tengeren túli utazását felidéző emlékeihez. Hiába, hogy átjutott az óceánon, hiába, hogy „megismerő vágyammal s egyvérből valóságunk átlátásával átölelném az egész világegyetemet”, mert „idegeimben még mindig nem értem meg eléggé ehhez a már mindenek számára hozzáférhető, testünkől kiinduló termértékünk, élettartamunkhoz tapadó időmérésünk számára is hamar átfogható földgömbünkhöz, mert én még olyan napokban születtem...”³ A „városos” Ignotus tehát saját korlátaira, természetes, szinte biológiai konzervativizmusára, felismert determinációjára utal. A még eggyel nagyobb lépték – a világegyetem – megugrása előtt megáll, noha az „egy vérből valóság” heurisztikus, internacionalista örömét éppen hogy nem adja fel.

1908-ban *A város* című esszéjével debütált Schöppflin Aladár a *Nyugat*-ban. Schöppflin egy félezer ember lakta felvidéki faluban született, az 50 ezres Pozsonyban tanult, húszéves

¹ IGNOTUS: *A falu s a város*. *A Hét*, 1897. június 20. 402–403.

² IGNOTUS: *Olvasás közben. Jegyzetek és megjegyzések*. Budapest, Franklin-Társulat, 1906. 263.

³ Uo.

korától ő is a 700 ezres Budapesten élt. Pozíciójának érdekessége, hogy ekkor még a konzervatívok környezetében és hatása alatt álló, a *Vasárnapi Ujság* szerkesztőjeként működött, s e székében még sokáig meg is maradt. Ám ebben a visszafogott hangú, nyugodtan élő írásban Schöpflin egyértelműen leteszi a voksát a város mellett. Hosszú történeti szála fűzi fel a város fejlődését – példaképpen Róma és Bizánc egykori vonzerejét említve –, és a jelen egyidejűségében kiemeli a modern városi élethez kötődő tárgyakban és hangokban (a gyári gépek kattogásában, a villamos vasút csörömpölések és az emberek vásári zajában) rejlő költőiséget és izgalmat. Összekötve a még nagyobb izgalommal: az Ibsennel és Wagnerrel való megismerkedéssel.⁴ A modern magyar irodalom társadalmi háttérét tárja fel az esszében Schöpflin, szükségszerűnek rajzolva a folyamatot, ahogyan a város teret hódított. Nem ismerjük, Schöpflin írásának közvetlen mozgatórugóit, nem tudjuk, a témát maga ajánlotta első írásként a Nyugatnak, vagy a szerkesztők kérték meg a kifejtésére. Ide kell idéznünk azonban Ignót, aki visszautalva a *Nyugat* előtti írásai újdonságára, magának tartja fenn a jogot a városiasság jelentőségének első hangsúlyozására. „Én kezdtem rámutatni, hogy ez idők irodalmának megszabója az a városi, tehát ipari, kereskedelmi és pénzgazdasági új Magyarország volt, mely a tisztára agrárius régi Magyarországot felváltotta” – írta 1910-ben, kiemelve, hogy az új világ immár „elmebelibb”, azaz szofisztikáltabb, elvontabb mint a régi.⁵ Tény, hogy Schöpflin évtizedek múltán megerősítette Ignótus elsőségének érdemét. „Irodalom és társadalom kapcsolatait ő vette először észre, benne tudatosodott először a városi polgár öntudata a népies-nemzeti irány falukultuszával szemben, ő mutatott rá először a városi élet irodalmi jelentőségére és jogosultságára” – írta Schöpflin irodalomtörténetében.⁶ Babitsot is foglalkoztatta a falusi életformából fakadó művészet – igaz, nem a csinált falusiasság, hanem a népköltészet értéke, szerepének változása. Egy alkalmi cikkében foglalkozott az „újkor kiterjedt és változatos kultúréleté”-vel, amit röviden a „könyvek sokaságában és az utazás könnyűségében” foglalt össze. Láttá azonban ennek a változásnak a ellentmondásosságát is, mert „az emberi világ igazi keresztmetszete nem a térben van: hanem befelé, a tájnak is az emberi társaságnak is belső, rejtettebb rétegei felé”.⁷ Az extenzivitás veszélyét érezte meg, a sokat szaladó, de semmit nem látó embert fenyegető veszedelmet.

Ady, az ezerlelkű szilágysági faluból indult, milliós Párizst járt Ady, 1911-ben himnikus publicisztikában „hírelte” a „városos Magyarország”-ot.⁸ „... Magyarország s a magyarság voltaképpen a városok... A városos Magyarország, talán utolsó lehetősége és kerete egy lehető Magyarországnak” – írja Ady. Ugyanekkor Molnár Ferenc is megírta, milyen is a főváros. Tárcájának címe *A magyar Pest*. (Pest a főváros szinonimája nála, Budát elhagyja, finoman utalva annak eltérő, a modernségbe még nem szervesülő karakterére.) Azt mondja, úgy beszélnek a fővárosról, mintha egy hatalmas országtérkép közepén „egy tanácstalan szegény zsidó állna”. Nem Molnár látja ilyennek Budapestet, „az ellenségei pingálják és formálják ilyenre. Azt mondják: amerikai, nemzetközi, hazafiatlan, magyartalan, szedett-vedett, szellembélt, semmi köze a magyarsághoz, nem érdemli meg az »ország szíve« nevet.” Ám ha egy város, írja Molnár, „belép a fővárosok nemzetközi szövetségébe, akkor egy sehol meg nem írt, de a világ köztudatában meglévő ceremóniálé szerint tartozik élni, kénytelen fölvenni tízezer olyan szokást, amelyet minden főváros fölvesz, kénytelen börzét építeni, villamosvasutat járatni, satöbbi, satöbbi és ezzel kénytelen a külső képét

⁴ SCHÖPFLIN Aladár: A város. *Nyugat*, 1908/7. 38.

⁵ IGNÓTUS: *Nyugat*, 1913/II. 512.

⁶ SCHÖPFLIN Aladár: A magyar irodalom a huszadik században. *Nyugat*, 1924/11. 211. A passzust Schöpflin szó szerint megismételte *A magyar irodalom története a XX. században* című könyvében. Budapest, Grill, 1937. 111.

⁷ BABITS Mihály: Népköltészet. Babits Mihály Művei – *Esszék, tanulmányok*. Budapest: Szépirodalmi, 1978. 2. k. 521.

⁸ ADY Endre: Városos Magyarország. *Világ*, 1911. február 7. In: *Ady Endre publicisztikai írásai* III. k. Budapest, Szépirodalmi, 1977. 326–328.

fővárosszerűvé tenni, ami egyenesen ellentmond a falu és kisváros hangulatának, amit ezek az urak állandóan összetévesztenek a nemzeti és faji hangulattal”.⁹ Mindannak kifejtése ez, amire a fentebb már idézett Ignótus is utalt. A vitatkozó sor, a pro-város és kontra-város sor nagyon hosszan folytatható lenne, de most nem a nemzeti – nem nemzeti vitavonalról, nem is a társadalomszemléletről akarunk beszélni, hanem a (városi) tárgyak poétikájáról.

A kérdés az, vajon igazolható-e ez az egyértelmű, olykor hozsannázó, a társadalom fejlődése fölötti öröm a korabeli szépirodalom, a versek alapján. Vajon a modern magyar költészet, az első kifejezetten Budapesten érvényesülő, a fővárosban otthonra és művészi szövetségesekre lelt nemzedék attitűdje a főváros iránt ugyanilyen elkötelezetten szenvedélyes volt-e? A művek, a versek nem feltétlenül ezt mutatják. A társadalomfejlődés konstatálása együtt járt a társadalomkritikával. Legelsősorban is az épp imént idézett Molnár Ferenc első, figyelmet keltő sikerét, *Az éhes város* című 1901-es regényt kell említenünk, amely kiábrándító képet fest a főváros moráljáról. A nyugatosok tükréből már a világvárossá lett Budapest arca villan elő, egyre élesebb és jellegzetesebb vonásokkal, de a kép inkább komor, fanyar színekben tartott, el-elboruló, sőt, siváran visszatetsző, mintsem derűs és vidám. Nézzük Adyt. Az *Új versek*ben kérdezi a költő: „Fény-emberem idekerültél?/ Csúf Budapest a ravatalod?» [...] »Itt Budapesten csúf az élet/ S ezerszer csúfabb a halál»”.¹⁰ Másutt ezt írja: „Óh, Város én imádlak,/ Ha nem Budapest vagy, de más.”¹¹ A *Gálás, vasárnapi nép*ben a fővárost fájdalmasan csúfolódva láttatja: „E kerek dús világon/ Nem láttam soha mását,/ az Életnek ilyen magyaros/ Zsidós, svábos és tótos/ Kigúnyolását.” S végül még egy verset idézzünk, a mai szóval agglomeráció és a főváros viszonyát a szociális feszültségek és különbségek oldaláról néző, dramatikusan felépített vers részletét: „most valahol, tán Újpesten/ .../álmodik a nyomor // .../ valahol tán utolsót/ Álmodik a nyomor.”¹² Ennyiből is látható, Ady volt talán az első, aki a megbélyegző szót kimondta a nagyon akart városra. Hogy is mondja Schöpfung *A városban*? A kultúra egyik alapeleme „az önmagában való meghasonlás”.

Első kötetében a Bécset járt, szabadkai Kosztolányi mindössze három versből kis csokrot köt össze, *A Budapest-ciklusból* címmel. A szülővárosa iránt nosztalgiát érző középső verset két rajongó Budapest-vers keretezi. „csordult szívem bálványa, Pest”, „Zajnak, tudásnak városa” jellemzi Budapestet, ahol „fényes az éj, mint a nappal” – de azért ennek zárata is ironikusan melankolikus: „Itthagytam lelkem, pénzemet: /elég ok, hogy szeresselek.”¹³ A középső, a már magyarul beszélő, de Kosztolányi által is megemlített német eredetű Budát megidéző vers az idegenség, az elvágyódás verse. Elvesztett otthonos érzéseket idéz: „A terítő asztalon/ régi könyv, egész halom //.../ Itt a gomb is szent ereklje, / itt a porszem is csuda./ A szobákba, a szívekbe/ Biedermeyer stílusa”.¹⁴ A keret másik oldala a finoman érzelmes, szívhez szóló chanson, a jól ismert *Üllői-úti fák*. A Kosztolányi versek is eszményi tárgyai lehetnének a tárgyak poétikája című elemzésnek, olyan gazdag, soktétéles leltárját adják a városi élet kellékeinek és szokásainak. És azt is jelezzük, hogy Kosztolányinál is megemlítődik a város mocskának elfedésére szolgáló edény, ekképpen: „és a szemétládára pattan/ két sápatag, korán okos /négyéves lányka s – bosztonoz”.¹⁵ Kosztolányi *témát* lát a városban, maga a metropolisz – megkockáztatom – idegen számára. Végző megbékélése a

⁹ MOLNÁR Ferenc: Vasárnapi krónika. *Pesti Hírlap*, 1911. november 19.

¹⁰ ADY Endre: Költözés átok-városból.

¹¹ ADY Endre: A város leánya.

¹² ADY Endre: Álmodik a nyomor. A *Szeretném ha szeretnének* c. kötetben [1909] közvetlenül ez után a vers után áll a *Proletár fiú verse*. Ez helymegjelölés nélkül beszél a városról, a proletár státusz önmagában fontos.

¹³ KOSZTOLÁNYI Dezső: Budapest.

¹⁴ KOSZTOLÁNYI Dezső: Budai idill.

¹⁵ A „boszton” a lassú keringő egy amerikai változata volt.

fővárossal – *A bús férfi panaszaiban* – már majdnem közönyös és hideg: „Most járok itten tiszta téli estén./ prêmes bundába és megváltozottan,/ dús vacsora ízével, Budapesten...”¹⁶

Babits Mihály is kisvárosias-vidéki környezetből érkezett (Szekszárd, Pécs, Zirc, Szeged), három évet töltött Fogarason, az elhagyatottság távoli fokán, majd a főváros peremére került. Újpest után az 1887-ben újonnan épült józsefvárosi Tisztviselőtelepre, a „legintelligensebb falu,” ahogy a korban emlegették, 1911-ben átadott Főgimnáziumába.¹⁷ Itt született *A csengettyűsfű* című verse, amely a városiasság átpoetizálásának talán legmagasabb fokát képviseli. A *Recitativ* kötet azon verseinek keletkezéséről, melyekben az érzelmi feszültségekkel teli személyes jelenlét a vers lényegi struktúrájává válik, Babits részletesen beszámolt Szabó Lőrincnek.¹⁸ Számos versről tudható, hogy milyen valóságdarab, látvány indította el Babits képzeletét, egészen vissza tudott emlékezni a versindító képre, hangulatra, sőt arra is, milyen változatai voltak az egyes verseknek.

Hogy miről szól *A csengettyűsfű*, első pillanatra világos. A reggel érkező szemétszedő lovaskocsiról, ami előtt egy fiú ugrándozik, s a csengő hangjával hívja elő a cseléd lányokat a környező földszintes, kertes házak mélyéről. A színhely átmenet a falu és a kertváros között, ahogyan Pest külső körei is átmenetek a metropolisz jegyeit is egyre több helyütt felmutató belvárosi részek felé. A belvárosban állnak a Klotild-paloták, áll a Ferenc József- és az Erzsébet-híd, a Sugár út alatt földalatti jár – a kontinensen az első –, mely megáll a város operaházánál, amelyet Gustav Mahler már el is hagyott...¹⁹ Egy kifejezetten városi tárgyról, eszközről szól a vers, nem is ritkaság ez Babitsnál, hiszen a *világítóudvart*, az *automobilt* és a *mozit* is megénekli. A szemeteskosci városi tárgy. Vidéken a hulladékot nem szállítják el a háztól el, minden felesleget „újrahasznosítanak”. A krumplihajat, az ételmaradékot feletetik az állatokkal, a hamuból mosószappant főznek. Ez a babitsi városi tematika, s mindaz, amit idéztünk, s mindaz, amiről most tér híján nem is szólhatunk (Kiss József, Reviczky Gyula, Kozma Andor, Heltai Jenő budapesti verseire gondolunk) a századfordulós modernség egyik jegye volt, egyfajta szembeszegülés a Petőfi-Arany epigonizmus kötelezően falusi témaválasztásával, amely szerint „a gémeskút költészetképes volt, a gázlámpa nem. A versnek rejtett, polemikus éle van, mondhatnám irodalompolitikai irányultsága” – írja az ezt a Babits-verset is elemző Nemes Nagy Ágnes.²⁰

A szemeteskosci versbe foglalása egyben szembeszegülés azokkal a nem is új nézetekkel, amelyek a verstémákat szép és rút felosztásba gyömöszölik, s egyben a verstémák közül ki is iktatják a rútat, a csúnyát.²¹ Babits ugyanazt a rothadás és felmagasztalás témát választja, mint Baudelaire – akinek nem mellesleg korai fordítója és kiadója is volt Kosztolányival egyetemben –, de egészen más közelítéssel. Babits – azonosuló alkímiával, a szemétből aranyat és gyémántot csinál. A metamorfózis majd a vers közepén megy végbe, válik világossá.

¹⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső: Diákkoromban, vékony legényke.

¹⁷ PAP Zsolt – PRUZSINSZKY József dr.: *Száz meg tizenöt év. A Budapest-józsefvárosi Tisztviselőtelep 115 éves története*. I. kötet 1886–1920. Kiadja a Széchenyista Öregdiákok Baráti Társasága, Budapest.

¹⁸ GÁL István: Babits egyes verseinek keletkezéséről. In: GÁL István: *Babits Mihály. Tanulmányok, szövegközlések, széljegyzetek*. Összeállította GÁL Ágnes és GÁL Julianna (Budapest: Argumentum–OSzK, 2003), 462–475. Gál István a Szabó Lőrinc kéziratot, gyorsírást hagyatékából áttett szövegeket és a Babits által Szilasi Vilmosnak lediktált keletkezéstörténetet adta közre. Ld. Gál István: Babits és Szilasi barátsága. In: Gál István: *Babits Mihály*. I. m. 286–300. Ld. még: KELEVÉZ Ágnes: *A keletkező szöveg esztétikája. Genetikai közelítés Babits költészetéhez*. Budapest: Argumentum, 1998. 55.

¹⁹ A városegyesítés korának építészetét GERŐ László: *Pest-Buda építésze az egyesítéskor* (Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 1973) c. kötete mutatja jól, az ez után megindult fejlődést és a századfordulós építészeti állapotot KLÖSZ György örökölte meg.

²⁰ NEMES NAGY Ágnes: Babits Mihály: *A csengettyűsfű*. In: *Szőke bikkfák. Verselemzések*. Diákkönyvtár. Budapest: Móra, 1988. 79.

²¹ A korban is volt ilyen szűk, értetlen olvasata a versnek, ld. pl. LÁM Frigyes: Pfuj-irodalom. *Literatura*, 1934. augusztus 1. 15.

A csengettyűsfű cím azonban akár egy ministráns fiúra is utalhat, s ez lehetőség is sugall, előlegez valamiféle szakrális gondolatot. A vers felütése majdhogynem képzavar, látomásról beszél Babits, a szeme mögött erjedő dalról – nyílt hordóban érő aromás borról. Majd – sorközzel kiemelve – újraindítja a verset, átváltva egy tisztán impresszionista és a valóságos látványt megidéző képsorra, melyben aranyba és ezüstbe öltözteti az utca képét és a felhangzó csengőszót, s a tömörítés tömény szinesztéziát varázsol. A kép üde, a reggel az újrakezdés szimbóluma, a lombok halovány zöldje lazúros, ezt a későbbiekben elnyomja a nemesfémek erős színeinek ismétlése. A kora reggel csillogása zavartalan, nem zavarja a tompa nyári hőség. A friss leányok – valójában ők persze mind *cselédek* – kiállnak a kapuba, „sorfalat állva mint királynak”. Ezen a szón, a *királyon* fordul meg a vers. Babits szakralizálja a szemétszedés vulgáris (közönségesen és közvetlenül bűdös), a tűzhely hamujából, zöldségéből, lerágott állatcsontokból, levesben főtt hagymából, erjedő fehérjéből összeálló látványvilágát és szagát. A versben megjelenő, anonim Édes Annák nem nyögve emelik fel undorító, belül bádogborítású edényeiket, hanem *adományt, drága ládát* nyújtanak fel „*mint antik urnát régi szobrok*”. S ezzel egyfajta szertartás veszi kezdetét, függetlenül a valóságos látványtól és körülményektől. A lányok mint a Parthenon frizei jelennek meg.²² A szent áldozat pora és füstje a gyémánt. S ebben a pillanatban megakad a vers, a nyomtatási kép is mutatja: új „versszakot” kezd a költő. Az antik képsor átalakul, ahogy másfajta isten lép a versbe:

*Ó mit nekem, hogy a szemétből!
Isten szemében nincs szemét...*

De észrevenni sincs időnk a görög mitológia áttűnését a kereszténység világába, mert olyan erős gondolati-filozófiai tételhez érünk. A vers tetőpontja ez. „Az arisztotelészi harmóniaelméletet érinti itt a vers – s még annyi más hasonló bölcséleti feltételezést –, amelybe a tragédia, a pusztulás összetevőként van belekombinálva. A katartikus szemét – erről szól Babits Mihály verse” – mondja nemes Nagy Ágnes.²³ S itt visszajutunk a versnyitó bor-hasonlathoz. A szőlőlevelekből és szőlőfürtökből font koszorúval ábrázolt Dionüszosz (vagy római alakban Bacchus), és a katolikus úrfelmutatás (a bor konszekrálása után a pap Krisztus vérének emeli fel egy kehelyben, s ehhez a ministránsfiú hangosan csönget, ezzel szólítva fel a hívőket a letérdelésre) csúszik egymásba. A szőlőfürt képe visszatér a gondolati tetőpontra és egy egészen különös tiszta rím születik az alkotás ihletett, kegyelmi állapotában. A szemét – az alanyesetben álló főnév – és a tárgyesetben álló (szőlő)szem azonos alakú szavak. A rohadt szemtől édesebb a bor, a rohadás az életet, az új táplálékot segíti. Mindkét hitvilág a természet körforgására emlékeztet. Babbitól nincs messze ez a tapasztalat, a vidéki – elsősorban persze a falusi – létben a természeti körforgás testi-lelki élménye mindvégig testközeli, meghatározó tapasztalat marad. Babits több versében megtaláljuk a körforgásnak, mint az élet törvényének szimbólumát.²⁴ Száz év alatt – ennyire vagyunk Babits versétől – a civilizáció közben elszigetelő falat emelt az ember és az elemi természeti élmény közé. A természettel való azonosság, de legalábbis új közelség visszaperlésére és a természet iránti felelősség felkeltésére a 20. század második felében önálló *politikai filozófia* alapult, a zöld gondolat.

A verssel foglalkozó szakirodalom – az idézett Nemes Nagy Ágnes elemzés mellett jelentős Kálnoky Lászlónak a Babits centenáriumra született tiszteletadása is²⁵ – nem említi,

²² Az Akropoliszon álló templom frizei között találunk köpenyükből burkolózó öregeket, fiatal lányokat, asszonyokat, papokat, polgárokat, vízfordókat stb.!

²³ NEMES NAGY Ágnes, 82.

²⁴ Ilyen például a Régi szálloda is.

²⁵ KÁLNOKY László: Késői tiszteletadás. *Élet és Irodalom*, XXVII. évf. 47. sz. 1985. november 25. 7.

hogy az idézett két nagy sorban a nyelvtani személyekkel is érdekes játékot játszik a költő. *Ó mit nekem* – szól az első sor, s jogunk van ezt úgy érteni, hogy a vers beszélője, a szemeteskocsi látványát átértelmező költő, azaz Babits mondja, lévén eddig csak néma szereplőkkel találkoztunk, közölni csak a beszélő közölt eddig, s használt egyes szám első személyű birtokos esetet. A két egyes szám első személy lehet ugyanaz. A verssor végén álló pont is azt mondja, ez egy önálló gondolat, felkiáltás, exclamatio. A következő sor szavait – *Isten szemében nincs szemét* – az Isten tudatával és szerepében fellépő ember mondja, mintegy az Isten nevében. Mindenestre van egy a világra ránéző, s azt minden folyamatával együtt értelmező külső tekintet, és van egy ezt a pillantást értő ember. Megítélésem szerint itt átvált a vers, s az eddig a görögség szemén át néző tekintet átlép a keresztény nézőpontba. A vers ekképpen értelmezhető a görögségtől való eltávolodás egyik pillanataként. A vers váltása azt jelzi, amit Babits munkássága is mutat. Az *Isteni színjáték* fordításának első része 1912-ben, két évvel a vers születése előtt már megjelent.²⁶

Babits verse kompozíciójában *A világosság udvara* új változata. „Ott a vakudvar rejtett szeme a lelki élet titkolt mélyét jelenti, itt ugyancsak a szemét motívuma idézi elő az eszményítést” – írja Babits monográfusa, Rába György.²⁷ Kétségtelen, hogy Babits az, aki a nyugatosok közül *legmesszebb* megy a tárgy poétikájának kiterjesztésében, olyan mély tartalmakat bízva a profán világi lét cseppet sem esztétikus tárgyaira, mint kortársai közül senki. Kifejtő, szemléltető rajz mellett nála a legelmélyültebb az üzenet, az utcai látvány képei filmszerűen áttűnnek egy szinte nem evilági, azaz nem utcai szertartás mozdulataiba. De kössünk csak vissza az igazi városba, az emberi viszonyokba, a korai magyar kapitalizmus világába. Az elemzett vershez képest egy évtizeddel később megjelent *Kártyavár* hőseit, Pártos Kálmánt zavarta a Kis-Amerikának nevezett, hirtelen felnőtt város zaja, színe, hangja, a „szagok zuhataga”, a „szennyos forgatag”, „a csúnyaságnak, a közönségességnek, az üzletieségnek [...] a tanyája”.²⁸ A *társadalmi* regénynek induló mű hőse igazából a város lesz, a detektív-történet maga is városi műfaj, utaltunk már a *Régi szálloda* sanzonritmusra hangolt ironikus rémhistóriájára, s aztán a regény végén megjelenik a Bábjátékos, aki elcsomagolja a bukott figurákat. Infernalis városi tapasztalat, kép.

Ady, Kosztolányi, Molnár Ferenc ambivalenciájától indultunk. A modern költők legjavának attitűdje Pesttel, Budapesttel szemben, ha más okból is, más alapon is, de néhol majdnem olyan idegenkedő, mint egykoron volt Petőfié (*Est; Pest; A boldog pestiek*). Az új élethelyzet, életforma gyökeres változást hozó jelenségei a nyugatosok első nemzedéket bizalmatlanná is tették a város iránt. Ám ők egyszerre védték és támadták új otthonukat, Budapestet, az új világvárost.

²⁶ Dante: *A pokol*. Fordította BABITS Mihály. Budapest: Révai kiadás, 1912.

²⁷ RÁBA György: *Babits Mihály költészete (1903–1920)*. Budapest: Szépirodalmi, 1981. 436.

²⁸ BABITS Mihály: *Kártyavár: egy város regénye*. Budapest: Athenaeum, 1923. 340.